

دانشگاه پیام نور

اقتصاد خرد

(رشته‌های مدیریت و حسابداری)

مؤلف: دکتر جمشید پژویان

تجدید نظر و بازنگری: دکتر فرهاد خدادادکاشی

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و **کمک‌درسی** (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

فهرست

نه	راهنمای مطالعه
۱	بخش اول: قلمرو علم اقتصاد
۳	فصل اول: تعریف علم اقتصاد و کاربرد آن
۹	فصل دوم: اقتصاد خرد - اقتصاد کلان
۱۴	فصل سوم: سؤالات اساسی اقتصاد
۲۰	فصل چهارم: کاربرد منحنی امکانات تولید
۳۱	بخش دوم: نظام‌های اقتصادی
۳۳	فصل پنجم: اقتصاد با برنامه‌ریزی متمرکز
۳۶	فصل ششم: اقتصاد بازار آزاد
۴۱	فصل هفتم: نظام اقتصادی مختلط، بازار و دولت
۵۱	بخش سوم: تقاضا و عرضه
۵۳	فصل هشتم: خانوارها و بنگاه‌ها
۵۸	فصل نهم: تقاضا در بازار ستاده‌ها
۷۶	فصل دهم: عرضه محصولات (ستاده‌ها) در بازار
۸۵	فصل یازدهم: بازار و تعادل در بازار
۹۵	بخش چهارم: رفتار مصرف‌کننده و مطلوبیت
۹۷	فصل دوازدهم: محدودیت مصرف‌کننده
۱۰۶	فصل سیزدهم: مطلوبیت و انتخاب مصرف‌کننده
۱۱۶	فصل چهاردهم: اثر جانشینی و اثر درآمدی
۱۲۰	فصل پانزدهم: منحنی‌های بی‌تفاوتی
۱۳۵	بخش پنجم: کشش
۱۳۷	فصل شانزدهم: کشش

۱۵۳	بخش ششم: بنگاه و تولید
۱۵۵	فصل هفدهم: بنگاه و تولید
۱۸۱	بخش هفتم: هزینه
۱۸۳	فصل هیجدهم: هزینه
۲۱۱	بخش هشتم: قیمت و تولید
۲۱۳	فصل نوزدهم: رقابت کامل: چگونگی تعیین قیمت و مقدار بهینه تولید
۲۴۵	بخش نهم: قیمت و میزان تولید در بازار انحصار کامل
۲۴۷	فصل بیستم: قیمت و تولید انحصاری
۲۷۵	بخش دهم: قیمت و محصول در بازار رقابت انحصاری
۲۷۷	فصل بیست و یکم: قیمت و میزان تولید در بازار رقابت انحصاری
۲۸۹	پاسخنامه

راهنمای مطالعه

دانشجویان گرامی که درس اقتصاد خرد را انتخاب کرده‌اید لازم است قبل از شروع به مطالعه این کتاب به چند نکته توجه کنید. رعایت این نکات این امکان را فراهم می‌سازد که فرآیند یادگیری شما با سهولت و سرعت بیشتر صورت پذیرد.

۱. ابتدا به موضوع اقتصاد خرد و سؤالات که این شاخه از علم اقتصاد پاسخگو می‌باشد متمرکز شوید.

۲. قبل از حضور در کلاس رفع اشکال حتماً فصل مربوطه را مطالعه نمایید.

۳. در ابتدای هر فصل اهداف کلی و رفتاری مربوط به آن فصل را به دقت مطالعه کنید زیرا این هدف به شما کمک می‌کند تا راجع به موضوع بحث فصل موردنظر ذهنیت مناسبی پیدا کنید و بر نکات محوری متمرکز شوید.

۴. برای مطالعه هر فصل ابتدا یک بار تمام فصل را به سرعت مطالعه کنید و موضوعات محوری را یادداشت نمایید. در بار دوم زمان بیشتری را برای مطالعه تخصیص دهید و در صورتی که هنوز راجع به مطالب درس ابهامی وجود دارد و بعضی از مطالب را متوجه نشده‌اید بلافاصله یادداشت‌برداری نمایید تا در کلاس رفع اشکال سؤال خود و ابهامات کتاب را برطرف کنید.

۵. پس از اتمام مراحل چهارگانه فوق مطمئن شوید که اهداف پیش‌بینی شده در ابتدای هر فصل و مهارت‌های مربوطه نزد شما محقق شده است.

۶. در پایان هر فصل، بخش جداگانه‌ای تحت عنوان خودآزمایی پیش‌بینی شده است.

در این بخش پرسش‌هایی طرح شده است. ابتدا با توجه به آموخته‌های خود و در صورت لزوم با مراجعه به متن کتاب سؤالات را پاسخ دهید. در صورتی که به صحت پاسخ خود مطمئن نیستید به پاسخ سؤالات در پایان کتاب مراجعه کنید. علاوه بر این در داخل متن هر فصل سؤالاتی مطرح شده است که پاسخ بعضی از این سؤالات در داخل متن آورده شده است و حل بعضی از آنها به دانشجو واگذار شده است تا با توجه به مهارت خود و در صورت لزوم با کمک استاد نسبت به حل آنها اقدام نماید.

بخش اول

قلمرو علم اقتصاد

فصل اول

تعریف علم اقتصاد و کاربرد آن

هدف‌های کلی

۱. آشنایی دانشجو با مفهوم اقتصاد، اهمیت و کاربرد آن در زندگی روزمره
۲. آشنایی دانشجو با شیوه تفکر اقتصادی

هدف‌های رفتاری

- دانشجو پس از مطالعه این فصل می‌تواند:
۱. علم اقتصاد را تعریف نماید.
 ۲. مفهوم هزینه فرصت را توضیح دهد.
 ۳. مفهوم نهایی‌گرایی را تبیین نماید.
 ۴. مفهوم بازارهای کارآمد را تشریح نماید.

تعریف علم اقتصاد و کاربرد آن

برای یک لحظه تأمل کنید و یک روز عادی از زندگی خود را مورد بررسی قرار دهید. صبح که از خواب برمی‌خیزید برای صبحانه آماده می‌شوید. معمولاً صبحانه شما از نان، پنیر، کره و چای تشکیل می‌شود. نان را از نانوایی که آرد آن را از دولت با قیمت

یارانه‌ای دریافت کرده خریداری می‌کنید. دولت گندم این آرد را از مزرعه‌داری در سیستان یا سایر مناطق کشور به قیمت تضمینی خریداری کرده است. پنی از تبریز آمده و حاصل شیر خریداری شده از یک دامداری مراغه‌ای می‌باشد. کره هلندی است که در مقابل فروش نفت فراهم شده است. چای محصول یک مزرعه چای در لاهیجان گیلان می‌باشد.

برای رفتن به دانشگاه ممکن است از وسیله نقلیه شخصی استفاده کنید که ساخت ایران خودرو باشد. این وسیله در تهران تولید شده که بخشی از لوازم آن از خارج از کشور فراهم شده است. جاده‌ای که می‌پیمایید تا به دانشگاه برسید، احتمالاً چندین سال طول کشیده تا ساخته شده است. شب در منزل از نور چراغ برق استفاده می‌کنید که منبع انرژی آن ده‌ها کیلومتر دورتر قرار دارد و شما با استفاده از یک لامپ این انرژی نورانی را دریافت می‌کنید. شما روزانه از صدها نوع کالا و خدمت استفاده می‌کنید و روزانه حدود ۷۰ میلیون ایرانی در سرزمین ایران به انواع فعالیت‌های مصرفی، تولیدی می‌پردازند. بخشی از مردم ایران کار می‌کنند و عده‌ای بیکارند، بعضی پر درآمد و گروهی کم‌درآمد می‌باشند.

در سراسر دنیا روزانه هزارها نوع کالا تولید و مصرف می‌شود: کالاها و خدمات بین محله‌ها، شهرها و کشورها داد و ستد می‌شوند. در بعضی از کشورها، قیمت‌ها با نرخ کمی در حال افزایش است، درحالی‌که در بخش دیگر از دنیا قیمت‌ها با شتاب افزایش می‌یابند، بعضی از کشورها غنی هستند، بعضی فقیر. چرا چنین است که، کشورهایی فقیر هستند و کشورهایی غنی. به هر حال در هر لحظه از زمان هم کشورهای غنی و هم کشورهای فقیر با محدودیت‌هایی از نظر تولید و مصرف روبه‌رو هستند. با این مقدمه کوتاه در ادامه بحث تعریفی از علم اقتصاد ارائه می‌شود.

موضوع علم اقتصاد، مطالعه روش انتخاب و استفاده انسان و جامعه از منابعی است که طبیعت و نسل‌های گذشته در اختیار او قرار داده است. سایر تعاریف علم اقتصاد به شرح زیر می‌باشد.

۱. اقتصاد علمی است که ماهیت و علل ثروت ملل را مطالعه می‌کند.
۲. اقتصاد علمی است که موضوع آن مطالعه و بررسی نحوه تصمیم‌گیری جوامع راجع به این‌که چه چیزی تولید شود، چگونه تولید شود و چگونه توزیع شود.

۳. اقتصاد علمی است که چگونگی تخصیص منابع کمیاب بین نیازهای نامحدود انسان را بررسی می‌کند.

چرا اقتصاد را یاد می‌گیریم؟

احتمالاً عمده‌ترین دلیل مطالعه علم اقتصاد، فراگیری یک روش خاص از تفکر است. شاید بهترین راه معرفی این علم پرداختن به مفاهیم سه‌گانه، هزینه فرصت، نهایی‌گرایی و بازارهای کارآمد است. آموزش و فراگیری شیوه تفکر اقتصادی نه تنها در فعالیتهای اقتصادی، بلکه در موضوع‌هایی نیز که ارتباط به مسائل اقتصادی ندارند، راه‌گشا می‌باشد.

هزینه فرصت^۱: آن‌چه که در یک اقتصاد می‌گذرد نتیجه هزاران تصمیم فردی است. خانوارها باید در مورد نحوه تقسیم درآمد خود بین کالاها و خدمات موجود در بازار تصمیم بگیرند. افراد می‌باید بین کارکردن و کار نکردن، پس‌انداز نمودن یا قرض کردن، رفتن به دبیرستان و دانشگاه یا شروع به کسب درآمد، یکی را انتخاب نمایند. بنگاه‌ها تصمیم می‌گیرند که چه تولید کنند، چه قدر تولید کنند، چه قیمتی را برای فروش کالای خود در نظر بگیرند. در علم اقتصاد تصمیم‌گیری افراد در موضوعات فوق مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در تمامی تصمیمات اقتصادی بده - بستان ملاحظه می‌شود، به این ترتیب که هر تصمیم و انتخابی فایده‌هایی را به همراه دارد و علاوه بر این اتخاذ تصمیم مستلزم صرف هزینه و چشم‌پوشی از منابعی است که می‌توانستیم با تصمیمات دیگر به دست آوریم. هزینه فرصت هر تصمیم (انتخاب) برابر با بالاترین فایده‌ای است که به دلیل عدم اتخاذ سایر تصمیم‌ها از دست می‌رود.

مفهوم هزینه فرصت با تمامی تصمیم‌ها و انتخاب‌های افراد، بنگاه‌ها، خانوارها و کل جامعه مرتبط می‌باشد. مثلاً هزینه فرصت رفتن به سینما، فایده از دست‌رفته کاری است که در صورت نرفتن به سینما انجام می‌دادیم. هزینه فرصت خریدن یک پیراهن

1. opportunity cost

فایده کالا یا خدمتی است که می‌توانستیم به‌جای پیراهن خریداری نماییم. اگر به‌جای کار کردن تصمیم به استراحت بگیرید، هزینه فرصت این تصمیم و انتخاب شما (استراحت) درآمد یک روز کار است که از دست می‌رود.

محدود بودن منابع در مقابل خواسته‌های بی‌شمار علت اصلی مطرح شدن هزینه فرصت می‌باشد. مثلاً زمان را در نظر بگیرید، شبانه‌روز ۲۴ ساعت است و ما می‌باید برنامه‌های فعالیت اقتصادی، استراحت، استفاده از اوقات فراغت خود را با توجه به این محدودیت تنظیم نماییم.

نهایی‌گرایی^۱: مفهوم مهم دیگری که در تحلیل‌های اقتصادی مورد استفاده فراوان قرار می‌گیرد «نهایی‌گرایی» است. به یک مثال توجه کنید. اگر پدر و مادر شما در شیراز باشند و محل کار شما در تهران باشد و یک مأموریت اداری به شما محول شود که مقصد آن اصفهان باشد، هزینه دیدار از خانواده برای شما فقط هزینه مسافرت از اصفهان به شیراز خواهد بود.

به‌عنوان مثال، هزینه همین کتاب را در نظر بگیرید. فرض کنید هزار نسخه از این کتاب چاپ شده و هزینه کل تهیه و چاپ کتاب شامل هزینه تألیف، ویرایش، کاغذ، حروف‌چینی، زینک، فیلم و چاپ / ۱,۰۰۰,۰۰۰ ریال و هزینه متوسط هر نسخه از کتاب /- ۱۰۰۰ ریال باشد. هر چند اطلاع از هزینه متوسط لازم و مهم است اما مواردی است که ناشر نیاز به کسب اطلاعات دیگری نیز دارد. اگر ناشر تصمیم به انتشار چاپ دوم کتاب به تعداد /- ۱۰۰۰ نسخه دیگر بگیرد، هزینه تألیف، ویرایش، حروف‌چینی و زینک و فیلم مطرح نخواهد بود و تنها هزینه‌های کاغذ و چاپ موضوعیت دارد. در این‌جا فقط هزینه اضافی چاپ مجدد کتاب یا هزینه نهایی تولید کتاب اهمیت دارد. در فصل‌های بعد با مفهوم هزینه نهایی به معنی هزینه تولید یک واحد اضافی، بیشتر آشنا می‌شوید.

بازارهای کارآمد^۲: فرض کنید از بزرگراه کرج به تهران عبور می‌کنید، در انتهای بزرگراه قبل از ورود به تهران در محل دریافت عوارض، شش باجه وجود دارد به ترتیبی که سه خط بزرگراه به این باجه‌ها ختم می‌شوند. اتومبیل‌هایی که به باجه‌ها

1. Marginalism cost

2. Efficient markets

نزدیک می‌شوند، به دنبال کوتاه‌ترین صف می‌باشند، هرگاه یک باجه صف کوتاهی داشته باشد با هجوم اتومبیل‌ها به سمت آن باجه، صف منتهی به آن به اندازه صف سایر باجه‌ها خواهد شد، به ترتیبی که زمان متوسط انتظار در تمامی باجه‌ها یکسان خواهد شد.

گاه اقتصاددانان صحبت از «فرصت سود» می‌کنند، در مثال بالا وجود یک صف اتومبیل کوتاه‌تر از دیگر صفوف، چنین فرصت سودی را برای افراد به وجود می‌آورد. نظر کلی اقتصاددانان بر این است که فرصت‌های سودآور کم هستند، زیرا مانند مثال فوق، همیشه عده‌ای راننده در جستجوی صف کوتاه هستند و بعید است که صفی برای مدت قابل توجهی بسیار کوتاه‌تر از سایر صف‌ها بماند.

بازار ارزهای خارجی را در نظر بگیرید که در آن ریال، دلار، یورو و ... با یکدیگر مبادله می‌شوند. فرض کنید صراف‌ها در این بازار با دریافت ۹۰۰۰ ریال حاضر به فروش یک دلار می‌باشند و علاوه بر این هر دلار را به قیمت ۸۵۰۰ ریال خریداری می‌کنند. حال اگر صرافی پیدا شود که هر دلار را به قیمت ۷۰۰۰ ریال بفروشد در این صورت فرصت سودآوری برای سوداگران فراهم می‌شود. افراد با خرید هر دلار از صراف اخیر به قیمت ۷۰۰۰ ریال و فروش آن به قیمت ۸۵۰۰ ریال به سایر صراف‌ها معادل ۱۵۰ ریال سود کسب می‌کنند. وجود چنین فرصت سودآوری موجب می‌شود که سایر سوداگران به این صراف برای خرید دلار مراجعه کنند و این امر موجب فروش تمامی دلارهای وی می‌شود. این صراف برای پاسخ به متقاضیان دلار می‌باید برای تهیه دلار، به عنوان متقاضی به بازار ارز مراجعه کنند. وی متوجه می‌شود که در بازار هر دلار به قیمت ۹۰۰۰ ریال به فروش می‌رسد و بنابراین وی مجبور به فروش دلار به قیمتی معادل ۹۰۰۰ ریال می‌شود و در نتیجه فرصت سودآوری برای سوداگران پایان می‌پذیرد. در بحث فوق در صدد روشن کردن این مسئله هستیم که فرصت سودآوری همواره در بازارها برقرار نمی‌باشد و در صورتی که در یک زمان معین چنین فرصتی در یک بازار فراهم شود خیلی سریع از بین خواهد رفت. فرصت کسب سود معمولاً نصیب کسی می‌شود که سریع‌تر به بازار وارد شود و اقدام نماید.

خلاصه

علم اقتصاد مطالعه روش انتخاب و استفاده انسان و جامعه از منابعی است که طبیعت و نسل‌های گذشته در اختیار بشر قرار داده است. برای درک دقیق‌تر این علم باید به مفاهیم هزینه فرصت، نهایی‌گرایی و بازارهای کارآمد توجه شود.

فصل دوم

اقتصاد خرد - اقتصاد کلان

هدف‌های کلی

آشنایی دانشجویان با موضوع اقتصاد خرد و اقتصاد کلان و شناخت مقدماتی الگوی‌های اقتصادی

هدف‌های رفتاری

دانشجو پس از مطالعه این فصل می‌تواند:

۱. اقتصاد خرد را تعریف کند.
۲. موضوعات مورد مطالعه اقتصاد خرد را معرفی کند.
۳. اقتصاد کلان را در یک سطر تعریف نماید.
۴. آن دسته از مسائل اقتصادی که اقتصاد کلان به آن پاسخ می‌دهد را فهرست نماید.
۵. اقتصاد خرد و اقتصاد کلان را با هم مقایسه کند.
۶. یک «الگو» را با ذکر یک مثال در یک سطر تعریف کند.
۷. ارتباط بین اجزای مختلف یک الگو را بیان نماید.

اقتصاد خرد - اقتصاد کلان - و مدل سازی

اقتصاد خرد: آن چه که در این کتاب آورده می شود، مباحث اقتصاد خرد است. اقتصاد خرد در مورد عمل بنگاه های منفرد و خانوارها صحبت می کند. در اقتصاد خرد تصمیمات اقتصادی افراد و خانوارها مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد. انتخاب یک بنگاه در مورد این که چه تولید کند و چه قیمتی را برای تولیدات خود درخواست نماید، از چه منابعی در تولید و به چه مقدار بهره گیرد، یا یک خانوار چه کالایی را خریداری کند و چه مقدار از آن کالا خریداری نماید، موضوع اقتصاد خرد می باشند.

سؤال عمده دیگری که با نظریه های اقتصاد خرد به آن پاسخ داده می شود، این است که چه کسی کالاها و خدمات تولید شده را دریافت می کند؟ خانوارهایی که درآمد و ثروت بیشتر دارند، بیشترین کالاها و خدمات را دریافت می کنند. اما چه عواملی چنین توزیع درآمدی را تعیین می کنند؟ چرا فقر وجود دارد؟ چه کسی فقیر است؟ چرا دستمزد در بعضی از مشاغل بیشتر می باشد؟ چه عواملی دستمزد مثلاً بنا، لوله کش، معلم و دکتر را مشخص می کند؟

بار دیگر به زندگی روزانه خود فکر کنید. چه کالاها و خدماتی را خریداری و مصرف می کنید؟ فکر کنید که چرا چنین کالاهایی تولید می شوند، چرا به این شکل و این مقدار؟ موضوع اقتصاد خرد بررسی رفتار اقتصادی خانوارها و بنگاه ها می باشد. در اقتصاد خرد قوانین حاکم بر رفتار بنگاه ها و خانوارها استخراج می شود.

اقتصاد کلان: اقتصاد کلان همه چیز را جمع بندی می کند و به کل اقتصاد توجه دارد. در اقتصاد کلان متغیرهای کلی اقتصاد مثل درآمد ملی، تولید ملی سطح عمومی قیمت ها بررسی می شود.

در حالی که اقتصاد خرد به قیمت یک محصول خاص توجه می کند. اقتصاد کلان به سطح عمومی قیمت ها نظر دارد و نرخ تورم را بررسی می کند. در اقتصاد خرد این موضوع تحلیل می شود که چه تعداد افراد در یک صنعت خاص استخدام و یا اخراج می شوند. اقتصاد کلان **سطح کل** اشتغال و بیکاری را مدنظر و مطالعه قرار می دهد. مثلاً چه تعداد شغل جدید در سال آینده به وجود می آید و چه تعداد از افرادی که تمایل به کار دارند، قادر به یافتن کار نخواهند بود.

اقتصاد خرد، فعالیت‌های اقتصادی افراد را مورد نظر دارد، اقتصاد کلان مجموع اقتصاد جامعه را می‌بیند. اقتصاد خرد به مثابه درختان یک جنگل و اقتصاد کلان به مثابه جنگل در کلیت خود می‌باشد. در جدول ۱ موضوعات مورد مطالعه اقتصاد خرد و کلان مقایسه شده است.

جدول ۱

اقتصاد کلان		اقتصاد خرد
تولید ملی - ستاده ملی تولید کل صنایع رشد تولید ملی تولید ملی ناخالص	تولید	تولید (ستاده) صنایع یا بنگاه های منفرد چه قدر فولاد چه تعداد اتومبیل چه مقدار گندم
سطح عمومی قیمت‌ها شاخص قیمت مصرف‌کننده شاخص قیمت تولید کننده نرخ تورم	قیمت‌ها	قیمت یک کالا یا خدمت قیمت ماشین لباسشویی بهای مواد غذایی اجاره ساختمان
درآمد ملی دستمزد و حقوق کل سود کل بنگاه‌ها درآمد قابل مصرف	درآمد	توزیع ثروت و درآمد دستمزد در صنایع اتومبیل حداقل دستمزد درآمد مدیران
اشتغال و عدم اشتغال در کل اقتصاد کل تعداد مشاغل نرخ بیکاری	اشتغال	استخدام به‌وسیله یک بنگاه یا صنعت شغل در صنعت مس تعداد کارکنان یک مزرعه تعداد اساتید تعداد پزشکان

نظریه‌ها و الگوها: در بسیاری از علوم، مثل فیزیک، شیمی و اقتصاد،

نظریه‌پردازان به تدوین الگوهای رفتاری مبادرت می‌کنند. «الگو» بیان قراردادی یک نظریه است و معمولاً روابط بین متغیرها را به‌صورت نمادهای ریاضی نشان می‌دهد.

متغیر، پدیده یا کمیتی است که مقادیر مختلف را اختیار می‌کند و مقدار آن از

یک زمان به زمان دیگر، یا از یک مشاهده به مشاهده دیگر تغییر می‌کند. مثلاً درآمد

یک متغیر است و مقدار آن برای افراد مختلف، متفاوت است و علاوه بر این مقدار درآمد برای یک فرد واحد در زمان‌های مختلف متفاوت است.

گفته شد یک مدل رابطه بین دو یا چند متغیر را مشخص می‌سازد. در اقتصاد نیز برای بررسی و توجیه پدیده‌های اقتصادی، به مطالعه اثرات متغیرهایی می‌پردازیم که در پدیده مورد نظر تأثیر می‌گذارند. در جهان واقع بسیاری از فرایندها و سازوکارهای اقتصادی بسیار پیچیده می‌باشند و این امکان وجود ندارد که با یک نگاه کلی تمامی پیچیدگی‌های اقتصادی درک شود. به همین دلیل الگوهای اقتصادی یک صورت خلاصه شده از واقعیات اقتصادی را دارند. برای درک این مسئله یک نقشه را در نظر بگیرید که فرضاً از استان مرکزی است. بدیهی است که نقشه مورد نظر نمی‌تواند کلیه مشخصات این استان را که شامل شهرها، خیابان‌ها، کوچه‌ها، منازل، کوه‌ها، دشت‌ها و ... را در بر بگیرد. حال به دلیل استفاده از نقشه فکر کنید. اگر قصد دارید از یک شهر به شهر دیگر مسافرت کنید و برای یافتن مسیر خود از نقشه استفاده می‌کنید، لزومی ندارد که نقشه مورد نظر، کوچه‌ها و پس‌کوچه‌های شهرها را نشان دهد یا ارتفاع و پستی‌ها را کاملاً مشخص کند. اما اگر قصد رفت و آمد در شهر تهران را داشته باشید، برعکس به نقشه جاده‌های بین شهرها نیاز ندارید بلکه به نقشه خیابان‌های شهر تهران احتیاج خواهید داشت و یا اگر قصد راه‌پیمایی و صحرانوردی دارید چون با پای پیاده از سربالایی‌های تند عبور کردن متفاوت از زمین مسطح و یا سرازیری است، علاقه‌مند خواهید بود که نقشه‌ای را داشته باشید که فراز و نشیب منطقه را نشان بدهد. در اقتصاد نیز با توجه به موضوع مورد بررسی الگو (نقشه) مورد نیاز را به گونه‌ای تدوین می‌کنیم که بیان ساده‌ای از واقعیات اقتصادی در برابر ما قرار گیرد.

فرض ثابت بودن متغیرهای دیگر

در جهان واقع یک متغیر (پدیده) اقتصادی از عوامل و متغیرهای متعددی تأثیر می‌پذیرد اما در مطالعه اقتصادی امکان عملی بررسی تمامی عوامل مؤثر بر متغیر مورد نظر وجود ندارد. جهت روشن شدن بیشتر این مطلب به یک مثال توجه کنید، فرض کنید که می‌خواهید میزان مسافتی که مردم ایران در خیابان‌ها و جاده‌ها طی می‌کنند را ارزیابی کنید. بدیهی است که این مطلب به عوامل بسیاری بستگی دارد. در ابتدا این سؤال

مطرح است که چه تعداد راننده، رانندگی خواهند کرد. پاسخ این سؤال به رشد جمعیت و حداقل سن مجاز برای رانندگی وابسته است. مثلاً اگر محدودیت سن برای دریافت گواهی‌نامه رانندگی از ۱۸ سال به ۱۶ کاهش یابد باید انتظار افزایش در کیلومترهای طی شده را داشت.

عوامل دیگری نیز هستند که بر میزان مسافت طی شده به‌وسیله افراد مؤثر هستند، مثل قیمت بنزین، درآمد افراد، فاصله تا محل کار، تعداد بچه‌های مدرسه‌ای، کمیت و کیفیت وسایل نقل و انتقال عمومی و عوامل بسیار دیگر. حال فرض کنید که ما می‌خواهیم تأثیر تغییر یکی از عوامل فوق را بررسی کنیم. اگر بخواهیم تأثیر برقراری مالیات بر فروش بنزین را بر کیلومترهای طی شده رانندگان بررسی کنیم، لازم است فرض نماییم تغییر مالیات تنها موجب تغییر قیمت بنزین می‌شود و بر سایر عوامل تأثیرگذار بر مسافت طی شده بی‌تأثیر است.

خلاصه

اقتصاد خرد فعالیت‌های اقتصادی افراد را شامل می‌شود و در مقابل آن اقتصاد کلان قرار دارد که مجموع اقتصاد جامعه را در نظر دارد. در علم اقتصاد برای شناخت پدیده‌های اقتصادی و قوانین حاکم بر رفتار آن‌ها تلاش می‌شود تأثیر عوامل مؤثر بر پدیده مورد نظر در قالب یک الگوی اقتصادی تحلیل و ارزیابی گردد.

فصل سوم

سؤالات اساسی اقتصاد

هدف‌های کلی

آشنایی دانشجو با سؤالات اساسی اقتصاد
کمیابی منابع و ضرورت اولویت‌بندی نیازها را درک می‌کند.

هدف‌های رفتاری

- بعد از پایان مطالعه این قسمت دانشجو قادر خواهد بود:
۱. نحوه انتخاب نوع کالا را جهت تولید با آوردن یک مثال، بیان نماید.
 ۲. چگونگی «توزیع» کالاهای تولید شده را از حفظ بنویسد.
 ۳. مفاهیم «محدودیت در انتخاب» و «کمیابی» را در علم اقتصاد با ذکر نمونه توضیح دهد.
 ۴. چند نمونه از کالاهای سرمایه‌ای و کالاهای مصرفی را فهرست‌وار بنویسد.
 ۵. کالاهای سرمایه‌ای و کالاهای مصرفی را با هم مقایسه کند.
 ۶. اصطلاح «سرمایه‌گذاری» را در دو سطر تعریف نماید.

سؤالات اساسی اقتصاد

برای پاسخ به سؤال‌های بالا یک اقتصاد ساده را در نظر می‌گیریم: اقتصاد یک نفره. شاید بعضی از خوانندگان داستان «رابینسن کروزو» را شنیده باشند، داستان مردی است که بنا به حوادث روزگار در یک جزیره غیرمسکونی قرار می‌گیرد و اجباراً خود به تنهایی به رفع نیازهای زندگی می‌پردازد. رابینسن برای ادامه حیات، باید تصمیم بگیرد که چه کالاهایی را تولید نماید. نیازها و خواسته‌های افراد با یکدیگر متفاوت هستند، ممکن است کالاهایی را که یک نفر می‌خواهد مورد دلخواه فرد دیگری نباشد بدیهی است وی به کالاهای زیادی نیاز دارد که البته قادر به دسترسی به همه آن‌ها نمی‌باشد و در نتیجه مجبور است بین آن‌ها انتخاب کند. به عبارت دیگر باید به این سؤال پاسخ دهد که چه کالاهایی را می‌خواهد تولید کند. سپس برای تهیه و تولید کالاهای مورد نظر خود باید به امکانات و منابع موجود در جزیره و محدودیت‌های دیگر توجه نماید. این محدودیت نه تنها برای رابینسن بلکه برای تمام افراد چه فقیر و چه غنی در کلیه جوامع وجود دارد. در این مورد محدودیت برای رابینسن کروزو، زمان، شرایط جسمانی، منابع موجود در جزیره، آب و هوای جزیره، اطلاعات و مهارت وی می‌باشد. با قبول محدودیت در منابع، رابینسن باید تصمیم بگیرد که چگونه از این منابع استفاده نماید تا به بهترین وجه خواسته‌های خود را پاسخ گوید. احتمالاً اولین خواسته او غذا می‌باشد. او می‌تواند به جستجوی میوه‌های طبیعی بپردازد، می‌تواند به صید ماهی برود، یا زمینی را برای کشت آماده ساخته و خود مبادرت به کاشت نماید. نیاز دیگری که به نظر می‌رسد بعد از غذا متوجه رابینسن است، پوشش برای خود، و یک پناهگاه در مقابل سرما و گرما، باد و باران و یا احتمالاً حیوانات وحشی است.

باز هم می‌توان به روش‌های متفاوتی برای انجام این مهم فکر کرد. می‌تواند با استفاده از شاخه و برگ‌های درخت‌ها منزلی برای خود فراهم آورد یا روی یک درخت مناسب برای خود سرپناهی ایجاد کند یا با استفاده از خاک مناسب و سنگ‌های موجود یک چهار دیواری برپا کند. کاملاً روشن است که وی برای رفع نیاز به مسکن می‌تواند از روش‌های مختلف استفاده کند و هر یک از این روش‌ها به منابع متفاوتی نیازمند می‌باشد. برای مثال برای پاسخ‌گویی به نیاز غذایی باید زمان قابل توجهی برای کشاورزی تخصیص دهد و برای ساخت سرپناه باید از گل و سنگ استفاده نماید.